

Martina BEČVÁŘOVÁ, Ivan NETUKA. *Dopady první světové války na mezinárodní spolupráci matematiků*. Praha, Česká technika — nakladatelství ČVUT, 2019, 240 s. ISBN 978-80-01-06540-2

Kniha je věnována souhrnnému výkladu historie mezinárodní spolupráce matematické komunity od konce 19. století do konce 30. let 20. století. Přináší nová, v české literatuře dosud nepublikovaná fakta o jejich kořenech a vzniku, s jistým nezbytným přesahem i mimo charakterizovanou dobu. Oba autoři, kteří se delší dobu věnují historii matematiky, zúročili materiál, o němž přednášeli i publikovali dílčí výsledky v posledním desetiletí. Systematicky zkoumají formy mezinárodní spolupráce a přibližují čtenáři instituce, které s ní souvisejí, přičemž si podrobněji všímají zejména evropských aspektů této spolupráce. Nevyhýbají se však ani relevantním mimoevropským záležitostem.

Úvodním slovem opatřili práci historička Eva Semotanová z Historického ústavu ČSAV a matematik Jaroslav Nešetřil, předseda Národního komitétu IMU (viz dále).

Kniha je rozdělena do šesti kapitol. Po předmluvě následuje *Historický úvod*, který čtenáře seznamuje s výchozím stavem a stručně představuje i ovlivňující politicko-hospodářské jevy popisované doby. Přibližuje politická uskupení států a jejich proměnlivé vztahy a doplňuje je i jednotlivými lidskými osudy našich i zahraničních matematiků. Výklad je provázen četnými ilustrativními citáty v původním znění (jejich překlady nalezne čtenář na konci knihy) a řadou poznámek pod čarou, z nichž je část věnována protagonistům popisovaných událostí a historickým souvislostem.

Kapitola *Počátky mezinárodní spolupráce matematiků* líčí první kroky vedoucí ke vzniku mezinárodní spolupráce – např. vznik nejstaršího matematického referativního časopisu *Jahrbuch über die Fortschritte der Mathematik* (1871), konkurenčních referativních časopisů *Répertoire bibliographique des sciences mathématiques* (1885) a *Revue semestrielle des publications mathématiques* (1893) a francouzsko-německý projekt *Encyklopädie der mathematischen Wissenschaften* – a poměrně složitou cestu směřující k vytvoření mezinárodní tradice setkávání matematiků v rámci Mezinárodních kongresů matematiků (ICM). Pak čtenáři přibližuje kongresy v Curychu (1897), Paříži (1900), Heidelbergu (1904), Římě (1908) a Cambridge (1912), tedy těch před první světovou válkou. U jednotlivých kongresů jsou podrobně popsány jejich odborné, organizační i společenské záležitosti. Připojeny jsou též informace o naší poměrně malé účasti na kongresech.

Kapitola *Dopad první světové války na mezinárodní spolupráci matematiků* je z celé knihy nejdělnější. Zachycuje vznik instituce *International Research Council* (IRC, 1919) a popisuje složitou situaci kolem účasti německých matematiků na prvních poválečných kongresech ve Štrasburku (1920) a Torontu (1924). Ukazuje narůstající tlak části mezinárodní matematické komunity na odstranění diskriminace matematiků

referativních časopisů *Répertoire bibliographique des sciences mathématiques* (1885) a *Revue semestrielle des publications mathématiques* (1893) a francouzsko-německý projekt *Encyklopädie der mathematischen Wissenschaften* – a poměrně složitou cestu směřující k vytvoření mezinárodní tradice setkávání matematiků v rámci Mezinárodních kongresů matematiků (ICM). Pak čtenáři přibližuje kongresy v Curychu (1897), Paříži (1900), Heidelbergu (1904), Římě (1908) a Cambridge (1912), tedy těch před první světovou válkou. U jednotlivých kongresů jsou podrobně popsány jejich odborné, organizační i společenské záležitosti. Připojeny jsou též informace o naší poměrně malé účasti na kongresech.

Kapitola *Dopad první světové války na mezinárodní spolupráci matematiků* je z celé knihy nejdelší. Zachycuje vznik instituce *International Research Council* (IRC, 1919) a popisuje složitou situaci kolem účasti německých matematiků na prvních poválečných kongresech ve Štrasburku (1920) a Torontu (1924). Ukazuje narůstající tlak části mezinárodní matematické komunity na odstranění diskriminace matematiků z Německa a dalších poražených států. Teprve kongres v Bologni (1928) tuto diskriminaci odstranil. Je zmíněna i paradoxní situace, kdy někteří němečtí matematici (např. Bieberbach) byli proti německé účasti na mezinárodní spolupráci, jiní o ni naopak usilovali. Nakonec zvítězil pozitivní přístup Hilbertův. Zdůrazněme, že ve Štrasburku byla ustavena další důležitá organizační struktura – *International Mathematical Union* (IMU), jejíž vedení bylo většinouve protiněmecké. Kapitola též dokládá, že odpor k internacionalizaci a ukončení diskriminace vedl v Bologni k rozdělení cest IMU a ICM, což se ve vývoji matematické komunity odrazilo negativně. Je doloženo, že na kongresech v Curychu (1932) a v Oslo (1936) již byla patrná deformace setkání politickými vlivy; týkala se zejména německých matematiků a matematiků ze SSSR. Kapitola charakterizuje odborné trendy i společenské aktivity jednotlivých meziválečných kongresů.

Kapitola *Mezinárodní matematická unie* se věnuje událostem před vznikem IMU, jejímu založení a meziválečným aktivitám. Objasňuje i krizi této instituce, která ochromila její činnost na počátku 30. let 20. století. Podrobně popisuje jednání z roku 1932 a konečně i zánik IMU před vypuknutím druhé světové války. Krátce zmiňuje i poválečnou obnovu IMU v roce 1950.

Kapitola *Mezinárodní komise pro vyučování matematice* ukazuje roli Felixe Kleina při ustavení sekce pro vyučování matematice na ICM v Paříži v roce 1900 a vznik samostatné mezinárodní komise na ICM v Římě v roce 1908. Detailně popisuje její aktivity v letech 1908 až 1914. Do její práce však zasáhla válka, takže její činnost byla obnovena až roku 1928. V závěru kapitoly jsou charakterizovány nejdůležitější výsledky práce komise v meziválečném období.

Výše zmíněné kapitoly podrobně popisují chod událostí, všímají si zastoupení Československa na pořádaných kongresech a dávají nahlédnout do programu příslušných kongresů.

Kapitola *Fieldsova medaile* dává možnost se seznámit s okolnostmi vzniku této „matematické nobelovky“; uvádí na pravou míru pověry, proč Nobel matematiku opomenul, a také časté tvrzení, že v podmínkách pro udělení F. M. se vyskytuje požadavek na věkový limit kandidátů do 40 let. Objasňuje ekonomické pozadí ceny i fakt, že je pojmenována v rozporu s Fieldsovým přáním.

Kniha obsahuje pěkné obrazové přílohy, překlady cizojazyčných citátů a jmenný rejstřík. Rozhodně je velmi zajímavým příspěvkem k historii matematiky a má hodně co říci jak historikům, tak i matematikům. Neměla by scházet v odborných knihovnách a mohla by být i poučením pro ty, kteří v daleko obecnějších otázkách podceňují význam mezinárodní spolupráce.

JIŘÍ VESELÝ

J. VEIS. *Neurochirurg (k osmdesátinám prof. MUDr. Eduarda Zvěřiny, DrSc., FCMA)*. Praha, 3. lékařská fakulta UK, edice *Osobnosti 3. LF UK*, sv. 5, 2018, 168 s. + obrazová příloha. ISBN 978-80-87878-31-6

Recenzovaná kniha je v podstatě podrobný a velmi otevřený vlastní životopis profesora neurochirurgie Eduarda Zvěřiny, sestavený chronologicky – od rodinného zázemí, dětství, jinošství a studium medicíny na Vojenské lékařské akademii J. E. Purkyně v Hradci Králové v letech 1955–1961. Popisuje poměrně detailně studium vojenské medicíny. Ještě za studia ho jako nestraníka oslovila vojenská kontrarozvědka a žádala jeho spolupráci, ale Zvěřina lákání odolal (zásadně se lišil od svého otce, věrného komunisty). Jako voják z povolání získal místo v Ústřední vojenské nemocnici (ÚVN) v Praze Střešovicích, kde absolvoval postgraduální studium a po něm pracoval na chirurgickém oddělení ÚVN a na Neurochirurgické klinice, kde se stal 1994 přednostou.

V armádním vědeckém pracovišti byl problém získat titul CSc., zvláště pro nestraníky, ale E. Zvěřina ho získal a posléze i titul DrSc. (1982). Dávno před tím se vypracoval pod vedením profesora Z. Kunce ve špičkového neurochirurga. Po okupaci v roce 1968 nebyly kontakty se západní chirurgií, čímž česká neurochirurgie pocho-pitelně trpěla a nebyla ani v zahraničí známa.

Větší část recenzované knihy je věnována Zvěřinovým kolegům z neurochirurgické kliniky ÚVN, Zvěřinovým stáží v zahraničí, účastenstvím na mezinárodních kongresech atd. Editor zařadil do knihy i dva Zvěřinovy texty z let 2013 a 2014. Bodové curriculum vitae je přehledné. Uvedená Zvěřinova bibliografie je výběrová a obsahuje kapitoly v monografiích a skriptech, dále články recenzovaných v tuzemských i zahraničních časopisech a v konferenčních sbornících.

Profesor Zvěřina i dnes přednáší medicům; přitom uvádí všechny své tituly před jménem i za ním, podle recenzenta poněkud samolibě, i svůj život líčí poněkud pyšně. Ale v oslavných adresách k Zvěřinovu jubileu je jeho dílo zhodnoceno.

Přes výhrady recenzent knihu doporučuje čtenářům z lékařských kruhů i laické veřejnosti, mj. i proto, že představuje E. Zvěřinu jako odpůrce totalitního režimu v Československu po roce 1948.

JIRÍ JINDRA

ZPRÁVY

James KAKALIOS. Fyzika všedních věcí. Praha, Argo/ Dokořán, 2018, 136 s., 7 obr. Z anglického originálu The Physics of Everyday Things přeložil Martin Žofka. ISBN 978-80-257-2652-5 (Argo), ISBN 978-80-7363-919-8 (Dokořán)

Profesor teoretické fyziky na Minnesota University, uznávaný popularizátor vědy, zejména fyziky (v USA roku 2005 a v ČR roku 2018 v nakladatelství Argo vyšel např. i jeho komiks „Fyzika superhrdinů“) napsal a roku 2017 vydal anotovanou knihu. Její podtitul je výstižný: Neobyčejná věda v pozadí obyčejného dne. Většina populace naší planety používá každý den řadu přístrojů a strojů, v nichž jsou využity jednoduché i složité fyzikální principy. Jen málokdo se ale zamyslí nad tím, jak a proč všední věci fungují. To autor dobře vysvětluje použitím myšlenky sledovat hypotetickou postavu během všedního dne.

Knížka je rozdělena do 7 kapitol. První kapitola je nadepsaná „Váš den začíná“, zde probuzením postavy provázané tikajícími hodinami odměřujícími čas. Zapne se kávovar nastavený digitálním časovačem, který pracuje s kmitajícím kyvadlem. Následuje

zvonění z „chytrého“ mobilu, který umí převést jistý číselný kód na zvukové vlny, což jsou změny hustoty (a tedy i tlaku) vzduchu, a řada dalších ranních úkonů, jejichž podstatu autor vysvětluje. Druhá kapitola „Ve městě“ je věnována jízdě autem a i v dalších kapitolách je hypotetická postava vystavena situacím a prostředí u lékařky, na letišti, při cestě letadlem, při obchodních prezentacích a v závěru v hotelu. Kapitoly jsou doprovoveny poznámkami a rejstříkem. Knihu lze doporučit hlavně vyučujícím fyziky, je nejen spolehlivá, ale i zábavná.

J. JINDRA

M. VLACH, V. KEMENNY, I. ŠIMANKOVÁ A L. VEVERKA. Cesty nesmrtelných (Putování po osudech a hrobech slavných českých matematiků, fyziků a astronomů). Praha, Matfyz Press, 2016, edice Popularizace, 218 s., 103 obr. ISBN 978-80-7378-3129

Knihla putuje po několika pražských hřbitovech: Olšanských, Vinohradském a Malostranském. Uvedena je stručná historie

a orientační plánky, podle nichž se návštěvník hřbitova dostane k hledanému hrobu. Osudy pohřbených vědců jsou napsány podle schématu život – dílo – místo uložení ostatků toho kterého vědce. Na Olšanech je pohřbeno 38 vědců, na Vinohradském hřbitově 7 a na Malostranském 3 vědci. Jejich seznam by byl dlouhý, uvádíme pouze jména vědců žijících v 17.–20. století.

Olšany: I. Aksamit, G. Blažek, B. Bolzano, B. Bydžovský, G. Gruss, J. Jungmann, B. Kučera, V. Láska, F. Lippich, J. M. Marci, F. A. Petřina, M. Pokorný, K. Rychlík, A. Seydler, F. J. Studnička, J. Sobotka, V. Šafařík, V. Trkal, S. Vydra, L. Weinek, E. Weyr, F. Weyr, K. V. B. Zenger, Q. Vetter, A. Bittner a A. Pánek. Vinohradský hřbitov: J. Barták, B. Frolík, F. Koláček, J. Nečas, V. Posejpal, F. Tilšar a F. Běhounek. Malostranský hřbitov: J. G. Boehm, K. Horn, J. L. Jandera a J. Lieblein.

Přehled je vybaven jmenným rejstříkem a seznamem použité literatury. Na procházku po místech posledního odpočinku českých i německých přírodovědců zve čtenáře

J. JINDRA

Andrea WULF. Vynález přírody. Dobrodružství zapomenutého objevitele Alexandra von Humboldta. Z anglického originálu The Invention of Nature přeložila Tereza Dragounová. Praha, Dobrovský s. r. o., 2016, 520 s. ISBN 978-80-7390-416-6

Anotovaná kniha (autorka žijící nyní v Anglii má za sebou několik publikací a je přispěvatelkou do novin, např. Los Angeles Times a New York Times) má 5 částí. První se týká

Humboldtova odjezdu do Ameriky, kde strávil 5 let života (1799–1804). Obsahuje úvahy o cíli cesty, o fantazii a přírodě jako celku. Druhá část je věnována hlavně Humboldtovým cestám Jižní Amerikou (llanos v povodí Orinoka, Andy, vyhaslá sopka Chimborazo) i vztahu politiků k přírodě. Humboldt při těchto cestách popsal více než 3 500 rostlin; jako jeden ze zakladatelů fyto geografie studoval závislost rozšíření rostlin na dané lokalitě. Třetí část knihy se zaměřuje na Humboldtův návrat do Evropy. Byl v písemném i osobním styku s evropskými fyziky, chemiky, botaniky, ale i básníky a filozofy. Přátelil se s J. W. von Goethem. Byl všeobecně znám mezi evropskými intelektuály a plně uznáván za své dílo. Velkou cestu realizoval po carském Rusku (4. část knihy). Pátou část knihy Wulfová nazvala Nové světy. V ní rozvíjí Humboldtovy myšlenky zejména o vztahu člověka k přírodě, o ochraně přírody a poměru umění k ekologii a přírodě vůbec. Cenné jsou i autorčiny poznámky k Humboldtovým publikacím.

Za zmínku stojí uvést, že Humboldt kromě velkých cest putoval i Evropou. Oblíbil si Čechy, které navštívil dokonce šestnáctkrát. Prvně byl v Českém středohoří ještě jako student v roce 1791. V letošním roce vzpomínáme na jeho jubilea – *1769 a †1859. O Českém středohoří se jednou vyjádřil, že pohled z jeho vrcholů na okolní krajinu považuje za třetí nejkrásnější na světě.

Knihu by si měli přečíst nejen učitelé přírodních věd, zejména botaniky a geografie; Humboldtovy názory jsou i dnes velmi aktuální.

J. JINDRA

PS: Anotovaná kniha není drahá, prodává se v současnosti za 99 Kč.